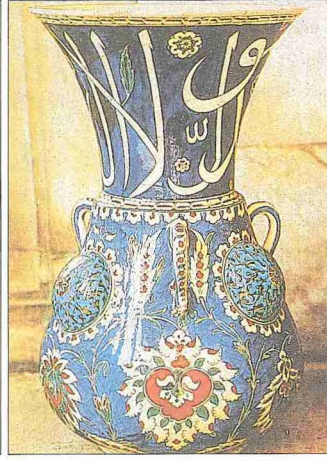
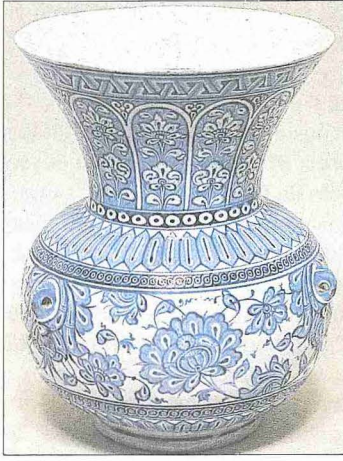

XVI. yüzyılda İznik'te yapılmış mavi-beyaz seramik asma kandil ile XVI. yüzyılın ikinci yarısına ait İznikkâri çok renkli asma kandil (İstanbul Arkeoloji Müzesi, Çinili Köşk, nr. 41/5-41/16)

nan İstanbul Sultan Selim Camii kandili de mavi-beyaz çini kandillerle incelenebilir. Biçim özellikleriyle XVI. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen bu kandilde iki kitâbe kuşağı dışında eseri bütünüyle kapladığı anlaşılan altın varaklar bugün kalıntı halindedir ve üzerinin küçük çiçeklerle süslenmiş olduğu görülür. Yazılar beyaz zemin üzerine mavi olup alttaki kitâbede zemin kıvrık dal motifleriyle süslemiştir. Üç kulp boyunda, iki kulp da gövdede yer alır.

Çok renk süslemeli çini kandiller ise hatâyîler ve natüralist çiçek bezemeleri, canlı renkleri, boyun kısmına doğru inçelen gövdeleri ve kulplarla atlamalı olarak sıralanan süslemeli kabalalarıyla değişik bir görünüştedirler. Kandillerin gövde ve boyun kısımlarında bilhassa küfî veya celi-sülûs yazılarıyla yazılmış nur ve tenvir etmeyle ilgili âyet, hadis ve şiirler yer almıştır. Hafif kabarık parlak kırmızı boya yaygın şekilde kullanılmıştır. Çok renk süslemeli çini kandillerde boyunda yer alan silme veya düz yakalık, yüksek olmayan geniş kaide, belirgin biçim özellikleri olarak görülür. Kubbetü's-sahra kandili (Londra British Museum), Süleymaniye Camii kandili (Londra Victoria and Albert Museum) ve Kadirga Sokullu Mehmed Paşa Camii kandilleri (İstanbul Çinili Köşk), bu türün elde bulunan en önemli örnekleridir. 1549 tarihli Kubbetü's-sahra kandili, beyaz zemin üzerinde yer alan firuze, mavi ve yeşil renkli süslemeleriyle, Süleymaniye Camii ve Kadirga Sokullu Camii kandillerine ulaşan gelişmenin önemli bir örneğini oluşturur.

Cam kandiller. Bu tür kandilleri, şekil ve tezyinat itibarıyla hemen hiçbir özellik göstermeyen basit, sade ve renksiz cam kandillerle, gerek şekil gerekse tez-

minat açılarından her biri başka bir yapı ve ayrı bir değer arz eden murassa' cam kandiller olmak üzere iki kısımda incelemek mümkündür. Birinci gruba giren kandillere hemen her yerde rastlanır. Bunlardan cami gibi daha çok umumi yerlerin aydınlatılmasında faydalıdır. Asma veya top kandilliklere takılarak kullanılan, kadeh veya fincan biçiminde, içinde yağ yakılan bu kandiller ayrıca minare şerefelerinde ve mahyalarda da kullanılmıştır. Bu tip cam kandillerin bir kısmının Venedik'ten ithal edildiği bilinmektedir. Nitekim Sokullu Mehmed Paşa'nın yaptırdığı cami için gerekli küçük, basit cam kandiller, İstanbul'daki Venedik balyozunun aracılığı ile sipariş edilmiş ve biçimleri sipariş mektubunun kenarına çizilmiş kroki-lerde gösterilmiştir. Murassa' kandiller ise daha çok saray ve köşklere selâtin camilerinin ve padişah, şehzade, tarikat ileri gelenleri ile devlet adamlarının türbelerinde kullanılmıştır. Gebze Çoban Mustafa Paşa Türbesi kandili (Topkapı Sarayı Müzesi), beyaz benekli ve saydam olmayan koyu mavi renkli camdan yapılmıştır. Üç kulpu ve kaidesi, XVI. yüzyıla tarihlenen Topkapı Kara Ahmed Paşa Camii kandilleriyle beraberlik gösterir. Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan Kara Ahmed Paşa Camii kandilleri çeşimibülbül olarak yapılmışlardır. Yapıştırma altın varak hatâyîler ve natüralist çiçekler üzerine yapılan renkli süslemelerle XVI. yüzyılın süsleme sanatı özelliklerini taşırlar.

Kandil, tezyinî sanatlarda ilâhî ışığı ifade eden bir motif olarak sürekli kullanılmıştır. Kandil motifi daha çok mihraplı seccade ve kilimler, mezar taşları, mihraplar üzerinde görülmektedir. Akşehir Ulucamii son cemaat yeri mihrabı,

Milet İlyas Bey Camii mihrabı, Düneysir Ulucamii mihrabı, Divriği Kale Camii mihrabı, İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'ndeki asma kandilli kilimlerle İznik, Bursa, Bergama, Selçuk, Edirne ve İstanbul mezar taşlarında sıkça rastlanan asma kandilli motifler ilgi çekici değişik örneklerdir.

BİBLİYOGRAFYA:

İsmail Ünal, "Çini Cami Kandilleri", *Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, İstanbul 1969, II, 74-111; Fuat Bayramoğlu, *Türk Cam Sanatı ve Beykoz İşleri*, İstanbul 1974; Ülker Erginsoy, *İslâm Maden Sanatının Gelişmesi*, İstanbul 1978, s. 105-106, 116, 119, 361-363, 391-397, 449-451; Erdem Yücel, "Türk Sanatında Cam İşleri", *Türkiyemiz*, sy. 12, İstanbul 1974, s. 21-29, 46; Hülya Tuncay, "Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki Çini Kandilleri", *Sanat Dünyamız*, sy. 12, İstanbul 1978, s. 10-16; "Asma Kandil", SA, I, 113.

TANJU CANTAY

ASMA KANDİLLİK

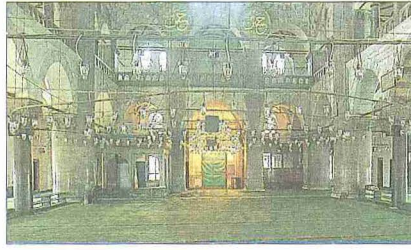
Camî, türbe ve mescidlerde mekânı aydınlatmak için kullanılan çok sayıdaki küçük cam kandili taşıyan askı.

Camilerde iç mekânın tabii olarak aydınlanması için yeterli gün ışığı sağlayacak pencerelerin sayısı, yeri ve büyüklüğü en uygun şekilde tesbit edilirken sunî aydınlatmanın da en iyi şekilde yapılması kandillerle sağlanmıştır. Bu düşünceyle kubbe, yarım kubbe, kemer, tonoz veya tavan örgüsü içine yerleştirilen güçlü bağlantılara, asma kandillik zincirlerinin takılacağı halkalar tutturulmuştur. Bu halkaların, bazı örneklerde ağırlıkları birkaç tonu bulan asma kandillikleri taşıyabilmeleri için kubbe yüzeyine, tek merkezli iç içe daireler halinde yerleştirildikleri görülmektedir.

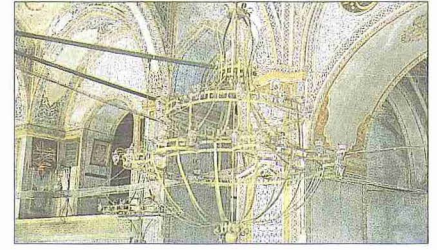
Hemen sadece Osmanlı camilerinde görülen asma kandillikler avize, düzlem kuruluşlu askı veya kare ve dikdörtgen plan veren uzun çubuklar şeklinde olup tunç, demir yahut pirinçten, döküm veya dövme tekniğiyle yapılmışlardır. Avize biçimi asma kandilliklerde ve fazla büyük olmayan düzlem kuruluşlu askılarda küçük cam kandiller halka şeklindeki yuvalara oturur, kare ve dikdörtgen plan veren uzun çubuklardan yapılmış askılarla genellikle büyük düzlem kuruluşlu olanlarda ise üçlü ince zincirlere asılır. Avize şeklindeki asma kandillikler genel olarak dövme demirden hazırlanarak çeşitli şekillerdeki yassı şeritlerin birbirlerine perçinlenmesiyle mey-

dana getirilmişler ve umumiyetle iki veya üç katlı olarak yapılmışlardır (Eminönü Ahî Çelebi Camii, Topkapı Kara Ahmed Paşa Camii, Piyale Paşa Türbesi). Gövde aynı veya farklı çapta, üst üste iki yahut üç çemberden meydana gelir. Yukarı kısım üst çemberden uzanarak tepede birleşen parçalarla askıya bir avize görünüşü verir; altta kısa bir bölüm, alt çemberden ayrılan ve ortada birleşen parçalarla bütünü tamamlar. Cami mekânında, kubbe merkezinden inerek orta alanı aydınlatan veya mihrabın önünde yer alan büyük asma kandilliklere "top kandil" adı verilir. Bugüne ulaşabilen top kandiller, çok sayıda küçük cam kandilleri, büyük ve gösterişli çok katlı kuruluşları ile birer ışık topu görünümündedirler (İstanbul Beyazıt Camii, Beşiktaş Sinan Paşa Camii, Üsküdar Atik Vâlide Camii).

XIX. yüzyıl ortasında, Ayasofya Camii'nde yapılan onarımlar sırasında, III. Ahmed'in (1703-1730) vakfettiği büyük tunç top kandil yerinden kaldırılmış, bütün asma kandillikler yenilenmiş, girşin üzerindeki üst mahfile de "kandil direkleri" dikilmiştir. Düzlem kuruluşlu asma kandillikler çember, sekizgen, altıgen ve kare gibi geometrik şekiller gösterirler ve askı alanını dolgulayan yıldız, geçme yıldız, mühr-i Süleyman, ışın motifleri de bu geometrik kuruluşu tamamlarlar (Bursa Ulucamii, Amasya Beyazıt Camii, Lâleli Camii). Sultan Ahmed Camii'nde kemer altlarına yerleştirilen ve orta alanı çevreleyen uzun askı takımları, şua süslemeli orta bölümleriyle dikkati çeker. Bunlardan başka sadece bir çemberden meydana gelen düzlem kuruluşlu askılar da yapılmıştır (Beşşehir Eşrefoğlu Camii). Kare veya dikdörtgen şekilli uzun çubuk askılar, sade görünüşleriyle man-

Tophane Kılıç Ali Paşa Camii'nin kubbesinden inen tek merkezli iç içe çemberlerden meydana gelen asma kandillik ile Beşiktaş Sinan Paşa Camii'nin top kandil tipi asma kandilligi - İstanbul

zaradan çok ışığın her yere eşit olarak dağıtılmasını sağlayarak kullanıma öncelik veren tercihleri ortaya koyarlar (Edirne Üç Şerefeli Camii). Kubbeden inen tek merkezli, iç içe çember ve çokgen şeklindeki asma kandillikler ise ayrıca görünüş kadar kullanım açısından da mekâna uygundur (İstanbul Sultan Selim Camii, Edirne Selimiye Camii, Kılıç Ali Paşa Camii). Asma kandilliklerin secde yüzeyine yakın bir yükseklikte olması, iyi ve eş değerde bir aydınlatma sağladığı gibi bakım ve temizliğin de kolay yürütülmesine imkân vermiştir.

TANJU CANTAY

ASMAİ

(الاصمعي)

Ebû Saîd Abdülmelik
b. Kureyb el-Asmaî el-Bâhilî
(ö. 216/831)

**Basra dil mektebinin
önde gelen simalarından şiir ve
ahbâr râvisi, dil ve edebiyat âlimi.**

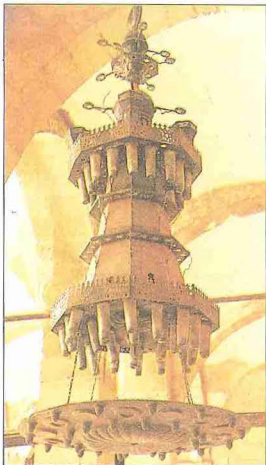
122'de (740) Basra'da doğdu ve orada yetişti. Dedelerinden Asma'a nisbetle Asmaî nisbesini aldı. Ebû Ubeyde ve Ebû Zeyd gibi tanınmış dilcilerle birlikte ders aldıkları Basra dil okulunun en önde gelen temsilcisi Ebû Amr b. Alâ'dan başka İsâ b. Ömer es-Sekafi, Halil b. Ahmed ve Halef el-Ahmer gibi tanınmış âlimlerden tahsil gördü. İmam Şâfiî'nin de talebesi oldu. Fevkalâde hâfızası ve tenkitçi fikir yapısıyla dikkati çeken Asmaî, hocası Ebû Amr gibi, şiir dinlemek, gramer ve lugat konusunda bilgi toplamak için bedevîlerin arasında dolaştı. Bu sırada 16.000 urcûze* ezberlediğini bizzat kendisi söylemektedir. En büyük şiir râvilerinden biri olduğu için birçok Arap şairinin şiirleri onun sayesinde zamanımıza ulaşmıştır.

Henüz genç yaşta iken büyük bir üne kavuştu. Aralarında Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, Ebû Hâtım es-Sicistânî, Riyâşî, Sükkerî ve bütün eserlerini rivayet etmiş olan Ebû Nasr Ahmed b. Hâtım el-Bâhilî gibi tanınmış simaların da bulunduğu birçok talebe yetiştirdi. Zengin olmasına rağmen sade bir hayat yaşamayı tercih ederdi. Nitekim rivayet ettiği hadisler de daha çok bu hususla ilgilidir. Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Ali b. Medîni ve Ebû Dâvûd gibi hadis otoritelerinin güvenilir bulunduğu Asmaî'nin, Kur'an ve hadis konusunda tevile yol açacak herhangi bir filolojik yorum ve görüş belirtmekten son derece sakınmasını da takvâsının bir başka örneği saymak gerekir. Bu tavrıyla o, Kur'an'ı kendi reylerine göre tefsir eden Mu'tezile ve Kaderiyye'den ayrılmaktadır.

Hârûnürreşid zamanında Bağdat'a giderek halifenin yakın ilgisini kazandı ve oğlu Emin'in eğitimiyle meşgul oldu. Daha sonra Halife Me'mûn tarafından Bağdat'a davet edildiye de sağlık durumu ve yaşlılığı sebebiyle bu davete icabet edemedi ve ikamet etmekte olduğu Basra'da 216 (831) yılında vefat etti. Bazı kaynaklar vefat tarihi olarak 210-217 yılları arasında değişik tarihler zikretmektedirler.

Arap dil ve lugat âlimleri şiir, dil ve lugat konularında bilgilerinin büyük bir kısmını Ebû Ubeyde ve Ebû Zeyd'in yanında Asmaî'ye borçludurlar.

Eserleri. Asmaî'nin günümüze ulaşan belli başlı eserleri şunlardır: 1. *el-Asma'îyyât**. Çoğunluğu Câhiliye devri şairlerinin şiirleri olmak üzere bazı muhadramûn* ve İslâmî devir şairlerinin şiirlerinden derlenen bir antolojidir. İlk defa W. Ahlwardt tarafından *Mecmû'u eş'ârîl-'Arab* adlı kitabın I. cildinde tenkitli

Sultan Berkuk Camii'nin avize şeklinde ve üç katlı olarak düzenlenmiş asma kandilligi - Kahire / Mısır